

alene et fyldigt personregister, men også et helt musikleksikon med 507 opslagsord. Det afsluttende redaktionelle arbejde må iøvrigt have været omfattende og har sikkert medført betydelige omkostninger – også for andre end de direkte implicerede.

Tre bind skrives heller ikke uden at noget går galt. For en historiker er der lejlighed til at glippe med øjnene, når Øresundstolden bliver ophævet 10 år for sent, uden at dette dog på nogen måde kan tænkes at have konsekvenser for musikhistorien (bd. 3, s. 18). En kunsthistoriker vil sikkert være taknemmelig for yderligere oplysninger om den ellers ukendte maler Wilh. Eckersberg, som gøres ansvarlig for det kendte billede, der pryder andet binds omslag, og som normalt tilskrives Marstrand. Endelig vil mange med en fortid som musikstuderende fornøje sig med professor Jens Peter Larsens hidtil godt skjulte virke som instrumentbygger – totalt resultatløst, desværre, når man følger registrets henvisning op i selve teksten. Der er ikke gjort systematiske fejlfindingsforsøg, men specialister på forskellige områder vil sikkert have indvendinger af betydelig større vægt. Desværre kan det ikke siges, at den noteløse form gør et videre arbejde ud fra de tre bind særlig let. Det har næppe været praktisk overkommeligt at spore oprindelsen til alle professor Schiørrings gule konceptsedler. Man får så gøre en dyd af nødvendigheden og betragte det som et glimrende pædagogisk udgangspunkt, at lade studenter undersøge, hvorfra stoffet kommer. Litteraturlisten er til alt held fyldig.

For alle interesserede vil det væsentligste dog være, at man med Nils Schiørrings »Musikkens Historie i Danmark« har fået, hvad man aldrig før har rådet over: en samlet oversigt. Den nye mulighed, man pludselig har, for hurtigt at kunne konstatere, hvad der er gængs viden, er uvurderlig. Selv det snævre sigte i bd. 3 kan meget vel få positive virkninger ved at fremprovokere en del forskning indenfor det særlige lille felt af musikvidenskaben, som går under betegnelsen «musikken i Danmark». Nyere arbejder vil sikkert blive lagt kollektivt til rette og etiketter som musiksociologi, musikikonografi, musiketnologi o. lign. vil nok blive bragt i anvendelse for at opnå størst mulig distance til et traditionelt enkeltmandsværk som det foreliggende. Dette vil dog gøre mindre til sagen.

*Anders Monrad Møller*

*Kurt Johannesson: Saxo Grammaticus. Komposition och världsbild i Gesta Danorum. Lychnos bibliotek 31. Stockholm, Almquist & Wiksell International 1978. 348 s. 110 sv. kr.*

Saxos Danmarkshistorie er et så stort arbejde at meget få har forsøgt at finde helheden i det, Saxos intentioner med værket. De fleste historikere har studeret kildegrundlaget, og allerede i det 16. årh. blev *Gesta Danorum* slået ud af Snorres historie om de norske konger der virkede mere autentisk fordi det var skrevet på modersmålet i modsætning til Saxos latin; desuden er der ofte uoverensstemmelser mellem de to værker. Moderne historikere har interesseret sig for Saxos politiske synspunkter, men de har især holdt sig til de sidste bøger. Filologerne har studeret sprogformen og hævdet en tydelig forskel mellem sagnhistorien og den sidste del af værket; man har søgt klassiske og middelalderlige forbilleder, men først i den allernyeste tid har man overvejet om der er sammenhæng mellem de valgte forlæg og de ideer Saxo selv stod for. Ikke urimeligt har litteraturforskerne vist størst sans for *Gesta Danorum* som helhed. Her skal kun fremhæves Vilhelm Andersens indsats i 'Tider og Typer' I,1 1907; han indså at vi her mødte et regulært forfatterskab, ikke en kompilation af nordiske historier hæftet sammen med latinske citater således som Saxos skrift ofte er opfattet.

Det er da også en litteraturhistoriker der i den foreliggende bog har kastet sig ud i en

litterær bedømmelse af »ett av Nordens största diktverk« (s. 15). Nu er Kurt Johannesson ikke den første der anerkender denne side af Saxos værk. Historikere vil huske Lauritz Weibulls sammenligning med Horats da han i sin anmeldelse af J. Olriks og H. Ræders Saxoudgave fra 1931 kaldte *Gesta Danorum* for *monumentum ære perennius* (Scandia viii. 1934, s. 296); blandt læserne af Paul Herrmanns 'Erläuterungen zu den ersten neun Bücher des dänischen Geschichte des Saxo Grammaticus' har måske nogle noteret at Herrmann da han opgav at finde kildegrundlaget til 5. bog slog fast: »Die Wissenschaft hat damit einen Forscher eingebüsst, die Weltliteratur einen Dichter gewonnen« (anf. arb., s. 387). Men hverken de nævnte eller andre gik iagttagelsen efter med en gennemgribende undersøgelse af de litterære og idéhistoriske tanker der holder værket sammen. Det er det Johannesson har sat sig for. Hans fremgangsmåde er for det første at påpege de steder hvor man kan vente at finde forfatteren, nemlig i kompositionen – den ydre i boginddelingen, den indre i det tankegods Saxo havde fælles med sin samtid – og dernæst at gennemgå de 16 bøger for endelig at konkludere i en oversigt over Saxos virksomhed og dens forhold til Valdemarstidens politiske realiteter.

Prologen er kun stedvis berørt, medens kildeforholdene er ladet ude af betragtning. Det medfører, som forfatteren indrømmer, at hele den side af Saxos idéverden der vender mod Norden er forsømt. Om man kan tillade sig dette når man har sat sig så store mål som at skildre Saxos verdensbillede, skal jeg tage stilling til når den foreliggende bog er gennemgået.

I betragtning af at Saxos boginddeling har en så central plads i Johannessons egen komposition, kan det være på sin plads at overveje Thomas Riis' anfægtelse af det hidtil rådende syn på inddelingen. I sin disputats fra 1977 'Les institutions politiques centrales du Danemark 1100–1332' har Riis påpeget nogle træk der sætter et spørgsmål ved den boginddeling der findes i Christiern Pedersens trykudgave fra 1514. Sagen er at Saxos tekst til en vis grad kan kontrolleres af den forkortelse af *Gesta Danorum* der danner indledningen til Jyske krønike, fordi der her både nævnes helheden, de 16 bøger (*compleuitque totum opus in XVI libris parcialibus consequenter*; *Scriptores minores I*, s. 217) og for otte bøgernes vedkommende en udtrykkelig angivelse af et bogskifte som for eks. *liber saxonis 13* på nøjagtig det samme sted som i Editio princeps. Hvad de øvrige bøger angår er skiftet ikke angivet, men da rækkefølgen og det fulde tal stemmer overens med trykudgaven, kan man ikke fortænke udgiveren af Jyske krønike, M. Cl. Gertz, i at indsætte de manglende overskrifter samme sted som Christiern Pedersen: trods alt er *Compendium Saxonis* jo en forkortelse. Herimod hævder Riis at de bøger der ikke har overskrift i Jyske krønike kan have haft det et andet sted end i 1514-udgaven og foretager på egen hånd en ændring af tre skifter, nemlig mellem bog 3 og 4, mellem 13 og 14 og mellem 14 og 15. Der opnås herved at alle bøger slutter ved en kongens død og en tydelig markering af monarkiets betydning for Saxos ideologi. Nu kan ingen benægte at kongerækken danner ryggraden i *Gesta Danorum*s komposition; problemet er kun hvorfor der er så forskellige antal af konger i bøgerne: 1 i 5., 13. og 16. bog, 8 i 4. Det taler efter anmelderens mening mod at selve boginddelingen bygger på monarkiet, men har et andet grundlæggende princip, og jeg har her foreslået en tilpasning til den middelalderlige universalhistorie. Dette er ikke stedet for en redegørelse for de enkelte bogskifters betydning, og firdelingen har jeg fremført så ofte (Kulturhistorisk leksikons artikel om Saxo, *Mediaeval Scandinavia* 1969 og i *Saxostudier*) at jeg ikke vil repetere den her, men kun behandle den sidste fjerdedel. Efter min opfattelse betyder 13. bog i det omfang 1514-udgaven giver den Assers tid som ærkebiskop, den enorme 14. bog Eskils lange ærkebispetid, medens 15. og 16. dækker Absalons tid inden for *GD*s periode, d.v.s. 1177 til 1185(6). Til støtte herfor har jeg anført at 5. og 13. bog er typologisk lige ved kun at

behandle én konges tid, således at oprettelsen af det nordiske ærkesæde for Danmark svarede til Kristi fødsel, samt at boginddelingen mellem 14. og 15. bog da Absalon blev ærkebiskop er en parallel til skiftet fra 3. til 4., da Amleth lader sig udråbe til konge – N.B. i begge tilfælde er det ikke »Lejrekonger« det drejer sig om.

Summa summarum: Riis' nyordning løser ikke problemet med det forskellige antal konger pr. bog, og hele argumentationen er rent negativ. Selvom jeg ikke kan levere et bindende bevis for at det princip jeg selv har fundet frem til er det rigtige, er det af stor betydning at man kan holde sig til førsteudgavens boginddeling. Jo større tillid vi kan have til Christiern Pedersens udgave, desto fastere grund har vi under fødderne i arbejdet med *Gesta Danorum*.

Kurt Johannesson har ikke kendt Thomas Riis' disputats da han skrev 'Saxo Grammaticus' og kommer ikke ind på boginddelingens korrekthed. Mine resultater anerkender han venligt, men anser dem åbenbart ikke for fyldestgørende (s. 18 f.). Derfor søger han ud fra sine forestillinger om Saxos baggrund og publikum de ideer og tanker der præger de enkelte bøger og de fire fjerdedele værket kan deles i; »... historikern (är) både filosof och retoriker, därför kan och bör varje historisk text underkastas ett retorisk studium«. Dermed mener han for det første at Saxo har opbygget sit værk af *exempla*, mønstre til efterfølgelse, for det andet at disse eksempler er ordnede dels efter en naturlig ordning, d.v.s. kronologisk, dels efter en *ordo artificialis* hvorved en dybere mening kommer frem. Det gøres ved at hver bog indledes med en sætning eller en lille historie der anslår de strenge der netop er den bogs moralske tema. For Saxo var moralist og de fire kardinaldyder, *fortitudo*, *temperantia*, *iustitia* og *prudencia* udgør pillerne i hans værk idet hver af dem er hovedmotivet for de fire bøger. Endda sådan at de betegner en udvikling fra rå kraft der efterhånden tøjles af mådehold; efter kristendommens indførelse gøres der meget ud af retsvæsenet, medens den sidste dyd, klogskab og forudseenhed, kroner værket og peger frem mod fremtidig storhed. Her burde nok være fremhævet at alle fire dyder blev dyrket i den klassiske oldtid og at det skel Johannesson mener at finde mellem den første hedenske halvdel af *Gesta Danorum* og den sidste kristne må være draget af Saxo – hvis det altså holder.

Den her antydede udvikling som de fire kardinaldyder repræsenterer er ikke karakteristisk for Johannessons opfattelse; kompositionen fremstilles ikke som kronologisk og dynamisk, men »genom ett nät av ledmotiv, allusioner och paralleller har han dessutom försökt binda samman det väldiga verkets sexton böcker till en polyfon enhet« (s. 16). Grundlaget for dette net finder forfatteren i Saxos uddannelse. Betegnelsen *Grammaticus* antyder omfanget af det tankegods Saxo råder over: grammatikeren – hvad enten han kun havde mødt det som elev eller endog selv havde været lærer i grammatik i hjem- eller udland – skulle ikke alene give den grundlæggende undervisning i det latinske sprog men også i den romerske kultur; det kristne præg var Saxo ikke ene om i det 12. årh. at gøre mindre ud af. Dermed være ikke sagt at denne kulturstrømning var antiklerikal, snarere var kirkens betydning dels en selvfølge, dels en overordnet åndelig faktor, medens de klassiske værker blot var udtryksformen, så rig og mangfoldig den end var. Veltalenhed og fornuft var antikke skolefag der ved den guddommelige nåde viste vejen til frelsen og det evige liv (s. 36). Derfor søger Johannesson efter alle de træk i *Gesta Danorum* der afslører kendskab til den middelalderlige skole, til *trivium*, grammatik, dialektik og retorik, og til *quadrivium*, aritmetik, geometri, astronomi og musik. Til denne eminent sociale uddannelse udgjorde magien og mystikken en kontrast der hos Saxo kommer frem i behandlingen af mytologien og overtroen i form af en advarsel mod at falde for disse falske guder. For først ved at inddrage både de positive og de negative ideer kunne man nå ind til den grundlæggende eller overordnede idé: Saxo var således Platoniker, og

kampen mellem kaos og kosmos Gesta Danorums hovedtema. Hertil kommer en broget samling af allegoriske motiver, Zodiac-kredsen, dyresymboler og lignende der allesammen sættes op i et skema over de nævnte emners forekomster i de 16 bøger (s. 80–83).

Før vi går videre bør det slås fast at uanset ideens holdbarhed har Kurt Johannesson gjort et imponerende og originalt forsøg på at finde enheden i det vældige værk. Det 20. århs. forskning i den middelalderlige litteratur har givet nye muligheder for at trænge ind i datidens tankebaner. De emner der omtales i 1. kapitel hører alle til hvad man kalder Det 12. århs. renaissance og det er oplagt for en Saxo-forsker at lede efter deres nedslag i Gesta Danorum. Allerede i introduktionen henviser Johannesson til paralleller der giver løfte om, at en mere detaljeret undersøgelse vil være frugtbar, men når man kommer til de pågældende steder ses det at kun visse af lighederne er andet end muligheder.

Det må anses for sikkert at Saxo kendte sin tids skoleundervisning når han lader Svend Estridsen sende den norskfødte biskop Svend til udenlandske lærdomscentre for at indhente sine mangelfulde latinkundskaber og dér studere grammatik (*vocabulorum vim ac summa quæque grammaticæ rationis elementa*), dialektik (*abscisoque rustici rigoris crimine, facundiam suam ingenii exercitatione politioem effecit*) og logik (*itaque flagrantissima discendi cupiditate clarum scientiæ magisterium retulit*) – altså hele *trivium* (XI, vii, 9). Den dertil hørende undervisning i romersk litteratur ligger således også inden for Saxos horisont, men må nødvendigvis underbygges for de enkelte forlægs vedkommende. Her kunne Johannesson med fordel have benyttet den fremgangsmåde som Karsten Friis-Jensen bruger i sin bog 'Saxo og Vergil' 1975.

Det er på ingen måde givet at Saxo har kendt Platons kosmologiske dialog, Timaios, selv om den fandtes i en latinsk oversættelse ved Chalcidius fra det 4. årh. og blev kommenteret af flere af middelalderens store navne; det er ikke nok at mange hændelser i Gesta Danorum kan udlægges platonisk fordi det drejer sig om særdeles almenkendte associationer. Og et »kanske« er i hvert fald ikke tilstrækkeligt til at lade Saxo bruge tal-mystik, magiske forestillinger, astrologi og lignende; ligheden mellem dem og Saxos skrift er ikke påfaldende, og vor viden om disse sider af det middelalderlige åndsliv er endnu meget fragmentarisk. Alt i alt finder jeg at forfatteren er kommet for let til sine konklusioner.

De her fremførte blandede følelser forstærkes yderligere ved gennemgangen af de 16 bøger. Det gælder den påståede ensartede opbygning af bøgerne, for det er ofte svært at finde den sentens eller episode som hævdes at anslå bogens hovedtema, det gælder de enkelte motiver og sidst men ikke mindst den samlede komposition. Af de syv *artes* menes første bog at repræsentere grammatikken, den anden dialektikken, den femte aritmetikken, den syvende musikken eller de harmoniske proportioner. For blot at nævne grammatikken: dens betydning står som en ubevist påstand når den bygger på argumenter som at kong Gram beherskede et stort antal versemål eller optrådte som læge – selv om den første kunst, grammatikken, i Martianus Capellas berømte værk om brylluppet mellem Filologien og Merkur, kalder sig en læge der kan rette og helbrede sprogfejl. Ej heller fordi jættekvinden Hardgrepa der først var kong Haddings fostermoder og siden omskabte sig til en ung pige der sukkede efter hans favntag; Johannesson finder her et udtryk for sprogets mageløse evne til at ændre figur, udvide sig og indskrænkes, men i betragtning af den ofte anvendte allegori, den gamle der bliver ung igen, er det givetvis en alt for snæver fortolkning at se Hardgrepa som en personifikation af grammatikken (jf. E. R. Curtius, *Europäische Litteratur und lateinisches Mittelalter*, kap. 5,9). Heller ikke de andre identifikationer med *artes* hviler på et særligt solidt grundlag og kan som oftest karakteriseres præcisere med andre midler.

Det samme gælder henvisningen til planeterne. Jeg er ikke kyndig i astrologi, og det står mig ikke klart hvorfor Merkur særlig skulle våge over 3. bog, Jupiter over 7. Derimod er der flere træk i 8. bog der genfindes i senantikken og middelalderens forestillinger om planeten Saturn: alderdommen (Starkad), fjernheden (udgårdsrejserne), kulden (Snio) o.s.v. (Jf. Raymond Klibansky, Erwin Panofsky og Fritz Saxl, *Saturn and Melancholy*, 1964). Indtil man kommer i tanker om at der kun var syv planeter der talte med i astrologien og at det store ottende år som varslede den store fornyelse – og som Johannesson gør meget ud af (s. 76) – hører hjemme i helt andre tankebaner, nemlig Platons. Saturn er altså ikke den eneste forklaring på *Gesta Danorum*s »peripetie« – vendepunktet i Danmarkshistorien. Konklusionen på disse overvejelser må være at Saxo suverænt har spillet på en mængde af tidens strenge uden at man med sikkerhed kan udpege hvilken af dem han anslår i de forskellige episoder.

For både første og anden halvdel af værket hævder forfatteren at bestemte retoriske figurer dominerer de enkelte bøger: exhortationes i 2. bog (Bjarkemålet), forskellige typer af genera, honestum, dubium, admirabile o.s.v. Hvis jeg ikke er offer for en total misforståelse står vi her over for et oplagt eksempel på at spænde vognen for hesten: de forskellige udtryksformer og retoriske kunstgreb er naturligvis bestemt af hvad Saxo lægger vægt på i de enkelte dele af værket. Som det er fremstillet her får man indtryk af at Saxo har ønsket at demonstrere sit kendskab til tidens kunstidealer, og det kan ikke være meningen. Så kan man bedre følge et andet af Johannessons forslag: at især de sidste bøger karakteriseres af hver deres moralske idealer, *pietas* i 9. bog, *fides* (?) i 10., kanonisk ret i 11., ydmyghed i 12. (misvæksten efter drabet på Knud den Hellige), det pragtfulde billede af herskermagten i et væld af variationer over temaet hesten og rytteren i 13. bog (jf. Axel Bolvig, *Hvis blot kong Niels kendte sine egne kræfter*. Skalk 1975), hæder kontra nytte i 14. og 15. bog og Absalons endelige apoteose i 16. bog. Men som man ser følger ideerne ikke altid bøgerne – og de er heller ikke altid egentlig moralske. Hvad værre er: de fire kardinaldyder er ikke så klart fordelte som det her postuleres. Ingen kan benægte at etikken har en central plads i *Gesta Danorum*, men anmelderen har svært ved at se boginddelingens betydning for ordningen af Saxos moralske univers.

Systematiseringen har fået overhånd i Johannessons studier; den omhyggelige indordning af ideerne i de enkelte bøger skygger over hovedtanken: at *Gesta Danorum* er gennemvævet af tanketråde der holder værket sammen. For blot at nævne en enkelt som ikke har fundet plads i 'Saxos Grammaticus': Lovgivning og retsvæsen danner en tydelig linie gennem alle 16 bøger: Skjolds love er barbariske, Frodes gode men ufuldkomne, Knud den Stores Vederlov repræsenterede et fremskridt men gjaldt kun hirden; resten af befolkningen holdt fast ved mededsdommen og sikrede Harald Hens støtte til at den fortsat stod ved magt. Svend Grathe var lige ved at sætte alt over styr hvad tiden havde lært det danske folk, og man må antage at Valdemar den Stores genoprettelse af lov og orden i det mindste førte retsvæsenet tilbage til det stadium der var nået før Svend, hvorimod den afgørende landvinding som bevisdommen indebar åbenbart kun gjaldt stormændene – den er anvendt til sin yderste konsekvens i retssagen mod Magnus Erikson.

Det er også et spørgsmål om der ikke er gået for meget tabt ved at Johannesson har besluttet sig til at se væk fra kildegrundlaget. I betragtning af at de fleste Saxo-forskere har arbejdet med dette emne er det ikke uoverkommeligt at tage det med og derved opnå en sikrere basis. Mange associationer viser sig at stamme fra forlægget. For eksempel må den detaljerede opregning af hunnerhærens størrelse i 5. bog stamme fra en redaktion af Heidreks (eller Hervarar) saga (R. Heinzel, *Über die Hervararsaga*. Sitzungsberichte der Philosophisch-historische Classe der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften 114. Wien 1887) – og hunnerhærens antal siger således ikke noget om at 5. bog er aritmetikkens.



Forøvrigt ville vi netop ved en sammenligning mellem denne saga og Gesta Danorum have mulighed for at trænge dybere ind i den nordiske version af det fælleseuropæiske tankegods.

I retfærdighedens navn må det dog siges at det sidste kapitel i 'Saxo Grammaticus' prøver at opstille et helhedsbillede af Saxos indsats. Det slås fast at selv om den almindelige opfattelse af værkets tilblivelse, nemlig at de sidste bøger er skrevet først, muligvis holder stik, må Saxo på et eller andet tidspunkt have konciperet en fælles helhed. For at finde frem til den undersøges ideologien i værket i forhold til de tre øverste grupper i det danske samfund: kongemagten, aristokratiet og kirken. Svend Aggesøns arbejder bruges til sammenligning; med nogen overraskelse får man at vide at Saxos »contubernalis« var kongetjener. For Saxos eget vedkommende bliver forholdet til kongen sat i anden række efter kirken – en modsætning som hverken Gesta Danorum eller Johannessons egen bog kan bære, se for eksempel den meget ensidige behandling af ærkebiskop Eskil – men Saxos påståede antiklerikale holdning bliver pure afvist. Det er ikke første gang, men tanken kan åbenbart ikke gentages for tit, og det er en lykkelig formulering Johannesson her giver problemet: formålet med Gesta Danorum var netop at vise kirkens betydning for at kongen og det danske folk kunne virke samdrægtigt ledet af en opdragelse, en »disciplina« på kristent grundlag der var udarbejdet gennem århundreders undervisning i skole og kirke. Derfor tegner tilnavnet »Grammaticus« uanset om det er oprindeligt eller ej i en sum Saxos opgave i det danske folks historie.

Slutningen viser os at Kurt Johannesson i hvert fald har styr på sin egen komposition! Ikke desto mindre står flere afsnit temmelig uformidlet ved siden af hinanden. Ofte føler man sig hensat til Aladdins hule hvor de pragtfulde frugter er ædelstene, skønne og kostbare, men uden umiddelbar næring, og man ængstes for om den herlige have kun er et øjenbedrag. Forklaringen er nok at den rent litterære fortolkning tager for lidt hensyn til at Gesta Danorum er et historieværk. Saxo har ikke frit kunnet komponere sit stof, end ikke for den ældste histories vedkommende, blot for at det kunne tage sig prægtigt ud. Han har været bundet af sit kildemateriale, så skrøbeligt det end måtte forekomme os, og han har haft et historiesyn der har set fortiden som en, om ikke jævn, så fremadskridende proces på vej mod den evige frelse.

Men lad så være at Johannessons »världsbild« ikke er helt indlysende: Under alle omstændigheder tjener hans bog til at skildre en middelalderlig humanist på højden af tidens åndsliv, med en udtalt sproglig fantasi og evne til at vende og dreje sine tanker. Det er i virkeligheden kun et tegn på eftertidens fattigdom at man ikke har kunnet se andet end gentagelser og overflødig prunk i stilen. Ved at trække disse sider frem af Saxos storværk, dets sprogform, dets mange idé-associationer (kanske!) har forfatteren skænket os om ikke en ny Saxo, så i hvert fald en ny indfaldsvinkel til hans værk.

*Inge Skovgaard-Petersen*

Hornsherredundersøgelsen. Med indledende metodeafsnit. *Det nordiske ødegårdsprojekt* – Publikation nr. 2. København, i kommission hos Landbohistorisk Selskab 1977. 341 s., ill.; kr. 90,-.

Titlen er jo ikke af den slags, man normalt lokker husarer til med, og kun få læsere er det vel givet at kunne udnytte alle detaljerne i undersøgelsen af middelalderlig bosætning og ødelæggelse i Hornsherred på Sjælland efter fortjeneste. Undersøgelserapporten er imidlertid noget i retning af en historiografisk landvinding – det foreløbige resultat af et tværfagligt samarbejde, som i henseende til sit omfang, de anvendte ressourcer og